

UNIVERSITATEA “BABEȘ-BOLYAI”

CLUJ-NAPOCA

Facultatea de Litere

Catedra de Limba Română și Lingvistică Generală

TEZĂ DE DOCTORAT

SCHIMBĂRI DE NUME. NUMELE CA MASCĂ

- rezumat -

**Coordonator științific:
Prof. univ. dr. Elena Dragoș**

**Doctorand:
Asist. univ. Denisa Ionescu**

**Cluj-Napoca
2011**

Cuprins

Preambul	1
CAPITOLUL I – Denominația personală	4
Introducere	5
1. Definirea conceptului de <i>nume propriu</i>	7
1.1 Introducere	7
1.2 Pragmatica și procesul de atribuire a unui nume propriu	9
1.3 Teza numelor proprii vide de sens	14
1.4 Perspectiva descriptivistă	14
1.5 Perspectiva cauzală	16
1.6 John Searle și conceptul de <i>intenționalitate</i>	20
1.7 Definirea <i>numelui</i> în termeni de sens, referință, denotație, conotație	26
1.8 Clasificarea antroponimelor	29
2. Sistemul oficial de denominație personală	31
2.1 Scurt istoric al apariției și evoluției sistemului românesc de denominație personală	31
2.1.1 Introducere	31
2.1.2 Cadrul comun romanic al apariției sistemului de denominație personală	32
2.1.2.1 Argumente care susțin existența unui cadru comun romanic	32
2.1.2.2 Structura sistemului onomastic roman la origini	32
2.1.2.3 Originile sistemului antroponimic la români	33
2.2.1 Evoluția sistemului antroponimic românesc	35
2.2.1.1 Împrumuturile onomastice	35
2.2.1.2 Fixarea și consolidarea sistemului onomastic medieval	37
2.2.1.3 Contribuția italiană la onomastica română medievală	41
2.3 Modernizarea sistemului românesc de denominație personală	43

2.2 Prenumele în sistemul antroponimic oficial	45
2.2.1 Introducere	45
2.2.2 Criteriile de atribuire a numelui personal	46
2.2.2.1 Criteriul calendaristic	46
2.2.2.2 Criteriul genealogic	47
2.2.2.3 Alte criterii	48
2.2.2.4 Prenumele duble sau multiple	48
2.2.3 Influențele care au modelat inventarul prenumelor moderne românești	49
2.2.4 Hipocoristice	53
2.2.4.1 Procedee de formare a hipocoristicelor	54
2.2.5 Retorica numelui	56
2.2.6 Prenumele din satul Itrinești, comuna Mărgineni, județul Neamț – studiu diacronic	63
2.3 Numele de familie	65
2.3.1 Introducere	65
2.3.2 Nume de familie provenite de la prenume	66
2.3.3 Nume de familie provenite din toponime	68
2.3.4 Nume de familie provenite de la nume etnice	71
2.3.5 Nume de familie provenite din nume de meserii	72
2.3.5.1 Nume de familie provenite din apelative din tehnologia prelucrării lemnului și a pielăritului	74
2.3.5.2 Nume de familie provenite din apelative care aparțin terminologiei viei și vinului	75
2.3.5.3 Nume de familie provenite din domeniul olăritului	75
2.3.5.4 Nume de familie provenite de la nume aparținând terminologiei apiculturii	76
2.3.6 Nume de familie provenite din denumirea funcțiilor publice	77
2.3.7 Alte surse ale originii numelor de familie	77
2.3.7.1 Nume de familie provenite din terminologia romanică a corpului uman	77
2.3.7.2 Nume de familie provenite de la nume de animale: <i>lupul și ursul</i>	78
2.3.7.3 Nume de familie provenite din termeni creștini	79
2.4 Influența sistemului popular de denominație personală asupra sistemului oficial	80
2.4.1 Introducere	80

2.4.2 Funcționalitatea antroponimică și funcția onomastică	81
2.4.3 Sistemul antroponimic popular	82
2.4.4 Sistemul antroponimic oficial vs. sistemul antroponimic popular în satul Itrinești, comuna Mărgineni, județul Neamț	84
2.4.4.1 Inventarul numelor de familie și al numelor individuale existente în satul Itrinești	86
2.4.4.2 Supranume și porecle	87
2.4.4.3 Procedeele de identificare a femeilor	88
2.4.4.4 Nume rare	92
2.4.6 Concluzii	93
CAPITOLUL AL II-LEA – Schimbări de nume	97
Introducere	98
1. Schimbări intenționate de nume în sistemul antroponimic oficial	
1.1 Introducere	99
1.2 Cadrul legislativ	100
1.3 Motivele schimbărilor de nume	102
1.4 Schimbări de nume de familie	104
1.5 Schimbări de prenume	106
1.6 Schimbările numelui de familie al femeilor	111
2. Schimbări neintenționate de nume: sistemul antroponimic popular	
2.1 Porecle și supranume	112
2.2 Modalități de formare a poreclelor și a supranumelor	117
2.3 Concluzii	122
CAPITOLUL AL III-LEA – Numele ca mască	124
1. Pseudonimul: între schimb de nume și numele ca mască intenționată	
1.1 Criterii generale	125
1.1.1 Scurt istoric al preocupărilor în domeniu	126
1.1.2 Raportul pseudonim / mască	128

1.1.3 Problema identității	130
1.1.4 Motive și cauze ale apariției pseudonimelor	132
1.1.5 Modalități generale de formare a pseudonimelor	135
1.2 Nume deghizate	139
1.2.1 Pseudonim / nume de artă	139
1.2.2 Pseudonime literare	140
1.2.3 Alte pseudonime	143
1.2.4 Nume de atelier	144
1.2.4.1 Nume de pictori	144
1.2.4.2 Nume de sculptori	145
1.2.4.3 Nume de scenă	146
1.2.5 Cadrul religios	148
1.2.5.1. Alegerea numelor papilor	148
1.2.5.2. Schimbări de nume în cadrul religios românesc	153
2. Traducerea numelor proprii	158
Introducere	158
2.1 Traducerea numelor proprii în viața reală	159
2.2 Introducere în teoria traducerii	161
2.2.1 Importanța traducerii	161
2.2.2 Ce este traducerea?	162
2.2.3 Traducerea și factorul cultural	163
2.2.3.1 „Realiile” în traducere	165
2.2.4 Adaptarea și echivalența	167
2.2.5 <i>Interpretatio fida vs. Interpretatio liberior</i>	168
2.3 Traducerea numelor proprii din operele literare	170
2.3.1 <i>Nume-portret, nomi parlanti, speaking names etc.</i>	170
2.3.2 Strategii de traducere	172
2.3.2.1 Diminutive și hipocoristice	176
2.3.3 Traducerea literaturii pentru copii	177
2.4 De la teorie la practică – literatura pentru copii	179
2.4.1 Introducere	179
2.4.2 <i>Amintiri din copilărie</i> de Ion Creangă	179
2.4.2.1 Inventarul onomastic	181
2.4.2.2 Traducerile în limbile italiană și engleză	185
2.4.3 <i>Pinocchio</i> de Carlo Collodi	189
2.4.3.1. Introducere	188

2.4.3.2. Inventarul onomastic	191
2.4.3.3 Traduceri în limbile română, engleză și franceză	195
2.5 De la teorie la practică – importanța numelui și a traducerii sale în structura unui roman	201
2.5.1 Introducere	201
2.5.2 <i>Moromeții</i> de Marin Preda	203
2.5.2.1 Porecle și supranume	204
2.5.2.2 Mijloace de desemnare a bărbaților	206
2.5.2.3 Mijloace de desemnare a femeilor	207
2.5.2.4 Diminutivele antroponimice și traducerea lor	208
2.5.3 <i>I Malavoglia</i> de Giovanni Verga	209
2.5.3.1 Porecle și supranume	209
2.5.3.2 Mijloace de desemnare a bărbaților	213
2.5.3.3 Mijloace de desemnare a femeilor	214
2.6 Concluzii	214
CONCLUZII	220
BIBLIOGRAFIE	226
ANEXĂ	239

REZUMAT

CUVINTE CHEIE

Antroponim, antroponim literar, cadru legislativ, cadru religios, conotație, denotație, diminutiv, figură retorică, hipocoristic, identitate, intenționalitate, mască, motiv, motivare, nume, nume de atelier, nume de familie, nume deghizate, onomastică, onomastică literară, perspectiva cauzală, perspectiva descriptivistă, poreclă, pragmatică, prenume, pseudonim, referință, retorică, schimbare de nume, sens, sistemul antroponimic oficial, sistemul antroponimic, strategie de traducere, supranume, traducere.

Cercetarea noastră are la bază un demers comparativ, având în vedere prezentarea a două sisteme onomastice relativ apropiate: cel românesc și cel italian. Am urmărit, în diferitele aspecte ale analizei noastre, să punctăm asemănările și deosebirile între cele două sisteme. Cu toate acestea, există secțiuni în care am privilegiat sistemul antroponimic românesc (a se vedea capitolul dedicat sistemului oficial de denotație personală) și acest aspect s-a datorat, în special, faptului că interesul nostru a fost acela de a trasa, în linii mari, apariția și evoluția unui sistem onomastic în general cu scopul de a oferi cadrul necesar studiului numelui, precum și de a evidenția ceea ce se ascunde în spatele acestuia atunci când este element component al sistemului oficial. Ulterior, am reliefat, raportul dintre sistemul oficial de denotație personală și cel popular prin intermediul unui studiu de caz al celor două sisteme.

Lucrarea este structurată în trei capitole, ultimele două fiind cele care îi dau titlul. Am analizat schimbările de nume conform sensurilor ilustrate în *Noul dicționar universal al limbii române* și anume „2. înlocuire cu altcineva sau cu altceva; schimb, schimbătură; (...) 8. modificare, transformare, prefăcere (în parte sau în total, în bine sau în rău)”, sensuri care, prin specializare, au condus la cea din urmă accepțiune existentă: „9. (spec.) atribuire a altui nume decât cel avut până atunci”. Termenul de „mască” va fi tratat în studiul nostru conform definiției prezente în *Noul dicționar universal al limbii române*, mai exact urmărind sensul său figurat: „aparență înșelătoare, falsă; atitudine simulată, prefăcută”. Pseudonimul constituie o aparență înșelătoare, fiind un element care nu permite cunoașterea adevăratei identități, este, așadar, o mască veritabilă. Plecând de la delimitările lui Maurice Laugaa (1986), am extins, urmând o

desfășurare similară cercurilor concentrice, sfera măștii de la pseudonim la nume în general. Demersul nostru este menit să arate cum numele însuși face trimitere la o realitate primordială pe care epoca contemporană nu o mai intuiește. Chiar și la nivelul sistemului oficial putem întrezări aspecte ale numelui pe care în uzul cotidian le-am pierdut din vedere.

Astfel, raportul pseudonim / mască constituie tandemul perfect, legătura cea mai evidentă dintre cele două concepte. Ulterior, analiza noastră se extinde păstrând însă ideea de bază: în spatele oricărui nume se asunde ceva. În acest sens, am arătat cum fiecare nume a avut, la apariția sa, o semnificație și o motivație care, deseori de-a lungul secolelor, s-au pierdut. Cu toate acestea, se mai întâlnesc cazuri când un nume este ales pentru ceea ce înseamnă sau pentru referința sa (v. nume calendaristice etc.). Am arătat, chiar și la nivelul sistemului oficial de denotație personală, că putem ignora sensul inițial al unui nume, dar nu este bine să facem acest lucru. În cele câteva silabe sunt condensate istoria, cultura și tradițiile noastre.

Îndepărtându-ne în cercuri concentrice, ajungem la ceea ce am numit *retorica numelui*. Deși poate nu la fel de ușor de sesizat ca în relația pseudonim / mască, și în acest caz numele ascunde ceva. Ascunde o intenție, o motivație și, încă o dată, cultură, istorie, tradiții (v. proverbe, zicători construite în jurul unui antroponim). Un alt nivel al măștii pe care numele o reprezintă îl regăsim în proverbele și zicătorile construite în jurul unui antroponim și, totodată, în figurile retorice care facilitează întipărirea acestora în mintea poporului precum și memorarea lor. În acest context, numele este o mască pentru cei din afara acestei culturi, pentru cei care nu recunosc nume specifice sistemului românesc de denotație și nu intuiesc rolul pe care acestea îl joacă în interiorul unui proverb.

Aceleași criterii culturale mai sus amintite fac ca numele să devină o mască atunci când este tradus, în special, în ceea ce privește onomastica literară. În cel din urmă subcapitol al tezei noastre, ne-am oprit asupra traducerii antroponimelor din operele literare și, totodată, asupra dificultăților sau chiar a erorilor care pot apărea în urma unor traduceri defectuoase. În acest sens, considerăm de un deosebit interes două aspecte: motivațiile care au determinat un scriitor să aleagă un anumit nume și ceea ce, prin această alegere, dorește să-i transmită cititorului. Cu alte cuvinte, intervine intenționalitatea care stă la baza antroponimelor, cu atât mai mult dacă este vorba de antroponime literare.

Vom arăta modificările pe care numele din textele narative le suferă în momentul traducerii lor și implicațiile pe care acest fenomen le are asupra percepției lor de către cititor. Altfel spus, avem în vedere numele de personaje care maschează dar, în același timp, și întruchipează, reflectă intențiile autorului în ceea ce privește acel personaj; respectiv masca sau sensul misterios pe care un antroponim tradus este în pericol să-l piardă în raport cu sensul originar din limba de origine.

Iată, aşadar, ceea ce înseamnă, în opinia noastră, *numele ca mască*. Este vorba de diferitele faţete ale numelui cu care interacţionăm în fiecare moment şi care ne pot ascunde, eficient sau nu, intenţionat sau nu, informaţii despre individul pe care îl desemnează.

*

Capitolul I, *Denominaţia personală*, are ca punct de plecare numele şi definiţia sa. Astfel, am considerat necesară analiza numelui propriu din punctul de vedere al definirii sale, al sensului, al conţinutului denotativ şi conotativ, aspecte îndelung abordate şi dezbătute de către cercetătorii în domeniu. Aşadar, am trecut în revistă curente care au marcat studiile numelui propriu, mai exact, teoriile descriptiviste şi perspectiva cauzală. Nu în ultimul rând am făcut referire la conceptul remarcat de John Searle (1983) – acela de *intenţionalitate* – care a stat la baza clasificărilor operate în capitolele: schimburi (ne)intenţionate de nume, numele ca mască intenţionată. Schimburile menţionate pot fi numite chiar schimburi pragmatice prin prisma definirii pragmaticii drept „intenţie a emiţătorului şi efect asupra receptorului” (Ionescu-Ruxăndoiu 2003: 18). Pragmatica şi, în consecinţă, intenţionalitatea, joacă un rol important în procesul atribuirii unui nume propriu prin faptul că emiţătorul doreşte să transmită anumite intenţii pe care, la rândul său, receptorul le interpretează în funcţie de propriile interese şi preocupări.

Reprezentant al descriptiviştilor, Gottlob Frege defineşte numele în termeni de sens şi referinţă. Sensul numelui, în acest caz, va fi descrierea pe care vorbitorii o asociază termenului respectiv. Bertrand Russel (1956:31) consideră, pe de altă parte, că descrierile definite nu au nicio referinţă, în timp ce sensul lor rezidă în îndeplinirea condiţiilor de adevăr ale respectivelor descrieri. Cu toate acestea, cercetările celor doi au dus, de cele mai multe ori, în aceeaşi direcţie. Astfel, ei oferă o definiţie comună a numelui ca fiind „descriere definită şi prescurtată sau deghizată”.

Din perspectivă cauzală, Saul Kripke defineşte numele drept «expresie de forma „x-ul astfel încât αx »» ilustrată de exemplul „Omul care a corupt Hadleyburg”. Este vorba, aşadar, de un om şi doar unul, ceea ce rezultă din faptul că el este *referinţa* numelui.

Nu putem trece cu vederea contribuţia lui John Searle care a introdus conceptul de intenţionalitate. În ceea ce priveşte raportul dintre nume proprii şi intenţionalitate, cercetătorul se apropie mai mult de descriptivişti decât de teoria cauzală. Acesta consideră că, „pentru a explica modul în care un nume propriu se referă la un obiect, trebuie să arătăm modul în care obiectul satisface sau se încadrează în conţinutul intenţional descriptiv care este asociat numelui în mintea vorbitorilor” (Searle 1983:233), o astfel de analiză nefiind posibilă în cazul teoriei cauzale.

În ceea ce privește sensul numelui propriu, semnalăm, în mod special, observațiile Ecaterinei Mihăilă în asentimentul căreia suntem. Autoarea consideră că apariția unui nume propriu într-o limbă coincide cu necesitatea dezvoltării funcției acestuia de identificare. Astfel că, într-un prim moment, numele respectiv exprimă o calitate în sensul cel mai general, datorită funcției sale, pentru ca, ulterior, considerat global, să devină o marcă a obiectului. În cele mai frecvente cazuri, alegerea numelui are alte motivații, decât aceea oferită de semnificatul său. Așadar, considerate sincronice, antroponimele se prezintă drept complet arbitrare față de referentul individual. Sensul numelui propriu, în opinia Ecaterinei Mihăilă, rezidă în motivarea acestuia și este prezent doar în momentul genezei sale.

După cum am arătat mai sus, opiniile cercetătorilor sunt încă împărțite atât cu privire la definirea numelui propriu de persoană, cât și referitor la atribuirea sau neatribuirea unui sens. În opinia noastră, antroponimul este încărcat de semnificație în momentul genezei sale, apariția sa fiind justificată și motivată chiar de către sensul înglobat. Din momentul intrării sale în sistemul limbii, devine un semn arbitrar căruia vorbitorii, în cele mai multe cazuri, nu îi pot recunoaște sensul originar, iar semnificația sa constă în capacitatea de a denumi o persoană.

Considerăm că există două perspective din care putem privi vasta problematică a sensului numelui propriu:

- 1) din punctul de vedere al **motivației alegerii** sale – cum aminteam mai sus și cum afirma și cercetătoarea Ecaterina Mihăilă (1978:267-78), motivarea numelui propriu există doar în momentul genezei sale. Însă, în opinia noastră, dacă antroponimul este ales tocmai datorită sensului său originar (cum se întâmplă în cazul numelor afective, augurale etc.: *Natalia* – născută de Crăciun, *Felicia* – prin nume se exprimă speranța de a fi fericită, *Gabriel* – în semn de recunoștință față de Arhanghelul Gavril etc.). Aceasta denotă faptul că numele nu a fost ales doar pentru a reprezenta o simplă etichetă, el sugerează ceva, este un prim contact, o primă informație pe care o avem despre individul pe care îl desemnează;
- 2) din punctul de vedere al **referinței** sale – considerăm sensul numelui propriu este suma descrierilor pe care le presupune despre individ, dar, cum afirma și J. S. Searle, extrapolând trăsăturile comune și ale altor indivizi și rămânând doar acea „constelație singularizantă” (Searle 1982: 215) care îl poate desemna, îl indica pe el și numai pe el.

Ceea ce prezintă, totuși, un deosebit interes pentru noi este a demonstra bogăția sensului numelui propriu la nivelul poreclelor (a căror esență rezidă în caracterul motivat și afectiv precum și în semnificația pe care o au) și al numelor existente în operele literare, antroponimia literară constituind un capitol pe care intenționăm să-l dezvoltăm ulterior.

În partea a doua a primului capitol am făcut o trecere în revistă a sistemului oficial de denominație personală, plecând de la originile sistemului

antroponimic la români, pentru a ajunge până la modernizarea acestuia și la situația prezentă. Am ilustrat, ulterior, elementele constitutive ale sistemului oficial: prenumele, respectiv numele de familie. Un aspect inedit al analizei noastre se referă la retorica numelui. Numeroase proverbe și zicători se formează în jurul unui element central reprezentat de un nume propriu de persoană. Aspectul de interes sporit pentru cercetarea noastră constă în faptul că antroponimele prezente în aceste construcții populare nu sunt cazuale, și, așa cum afirma Ștefan Pașca, sunt ridicate la valoare simbolică. În acest context, nu ne interesează semnificația originară a numelor, ci motivația care a stat la baza alegerii lor ca elemente centrale în cadrul unor construcții profund tradiționale și cu o puternică încărcătură culturală.

Vom urmări în continuare cum antroponimele întâlnite în proverbe și zicători sunt „cultură materializată în silabe care individualizează” (Sanguineti 1987:XI). Vom arăta faptul că, în lipsa informației culturale necesare, aceste construcții populare pot fi opace și totul se datorează incapacității noastre de a interpreta antroponimul care stă la baza lor. Și în acest caz, la fel cum am relevat în capitolele precedente, avem de-a face cu o altă fațetă, o altă materializare a măștii numelui, un vâl care de multe ori face imposibilă descifrarea unor astfel de construcții și înțelegerea farmecului lor.

Figurile care prezintă un interes deosebit pentru cercetarea noastră sunt figurile retorice, adică doar acelea care presupun un rol persuasiv și, în mod deosebit, cele care conduc la o retorică a numelui, în special cele la nivelul cuvântului și al sensului. Iată câteva exemple: din cadrul figurilor de sunet amintim: *aliterația* – “Paga, Pantalone!”, “Per un punto Martin perse la cappa” (aliterație la nivelul consoanei *p*); *paronomaza* – “Valéry ou tri, Anémone au téléphone”, *calamburul*, *antanaclaza* – „Dante è Dante”, *derivația*, *etimologia*. La nivelul figurilor de sens regăsim *metonimia*, *sinecdoca* – “Quel che si chiama cavalier servente, forse di qualche Eva è il cavalier serpente”, *antonomaza* – *una Venere* pentru o femeie frumoasă, *un Don Giovanni* pentru un seducător, *un Carneade* pentru un necunoscut, *un Ercole* pentru un bărbat foarte puternic, *un Caruso* pentru un cântăreț etc., *metafora* – ca, de exemplu, în faimosul vers al lui Petrarca “*Erano i capei d’oro a l’aura sparsi*” în care *l’aura* este atât anagrama antroponimului cât și o metaforă pentru Laura sau “Giulietta è il sole”, “Maria è un blocco di ghiaccio” etc.

Trebuie semnalat, de asemenea, subcapitolul dedicat studiului de caz efectuat asupra inventarului prenumelor din satul Itrinești, comuna Mărgineni, județul Neamț. Acest subcapitol vine pentru a susține suportul teoretic prezentat anterior. Este vorba de un studiu sincron care vizează un arc temporal de 30 de ani. Materialul obținut demonstrează impunerea și continuitatea criteriului calendaristic, numele cu cea mai mare frecvență fiind *Ion*, *Constantin*, *Gheorghe*, *Vasile*, respectiv *Maria*, *Elena*, *Ana*. De asemenea, subliniem impunerea în inventarul oficial al numelor individuale a unor forme diminutive: *Costică*, *Costache*, *Petrică*, *Petrache*, respectiv *Aneta*, *Anica*,

Natalița, fapt care confirmă observațiile anterioare privitoare la bogăția și varietatea numelor individuale din Moldova în urma derivării, în cele mai multe cazuri cu sufixe diminutive.

Numele de familie este studiat în detaliu în ultima parte a capitolului dedicat „Denominației personale”. Am avut în vedere proveniența numelui de familie și, nu în ultimul rând, influența sistemului popular de denotație personală asupra sistemului oficial, influență prezentată atât din punct de vedere teoretic cât și prin studiul de caz amintit anterior și efectuat, de asemenea, și din perspectiva numelor de familie. Ceea ce am urmărit să demonstrăm în acest subcapitol a fost interdependența celor două sisteme, oficial și popular, plecând de la originile celui dintâi în formele și elementele sistemului popular, și ajungând, în prezent, la influența pe care acesta din urmă încă o mai exercită asupra primului. Această interdependență poate fi pusă în evidență cu o mai mare ușurință în mediul rural, pentru că acolo încă se mai păstrează o stare de fapt asemănătoare celei de formare și fixare a sistemului onomastic oficial. Mai mult decât atât, așa cum evidențiam în capitolele anterioare, semnificația originară a elementelor sistemului oficial este și va rămâne pentru noi ascunsă, situație pe care o întâlnim și la nivelul sistemului popular de denotație personală.

Cel de-al doilea capitol, *Schimbări de nume*, prezintă două părți identificate din perspectiva prezenței sau absenței intenției purtătorului de a-și schimba numele. Prin urmare, clasificarea noastră ilustrează schimbările intenționate de nume, schimbări pe care le regăsim, în special, în sistemul antroponimic oficial, dar și schimbările neintenționate existente cu preponderență la nivelul sistemului popular. Menționăm faptul că în cazul ambelor categorii indicate pot exista și excepții (de exemplu, schimbarea fără intenția purtătorului a numelui de familie în urma erorilor unor funcționari etc.), dar diferențierile pe care le-am trasat s-au fondat pe numărul cel mai ridicat de exemple sau circumstanțe.

Am avut aici în vedere schimbările numelui de familie sau ale prenumelui, datorate voinței proprii a purtătorilor, dar am prezentat, de asemenea, și situații, mai puțin numeroase, când schimbarea de nume se datorează unor circumstanțe externe și/sau contextuale în care se află persoanele în cauză. În acest sens, am insistat asupra motivelor care conduc la schimbările de nume, precum și asupra diferitelor modalități de realizare, totul într-o continuă paralelă între cele două limbi și culturi vizate: cea română și cea italiană. Astfel, vom putea prezenta puncte comune, asemănări și diferențe la nivel antroponimic între două limbi cu origine comună.

În aceeași tematică a schimbărilor de nume, de această dată în lipsa unei intenții a purtătorului, ne-am oprit asupra conceptelor de poreclă și supranume datorită faptului că acestea conduc, într-o măsură mai mare sau mai mică, la cunoașterea și numirea, individualizarea unei persoane și altfel decât prin

antroponimele oficiale. În acest sens, am încercat să oferim definiții pentru cele două concepte pe care le-am urmărit, precum și analiza acestora, insistând mai ales asupra diferențierii termenilor poreclă – supranume, problematică ce a trezit numeroase dezbateri în rândul cercetătorilor. Am evidențiat, de asemenea, procedeele de realizare, construcție a termenilor menționați și, totodată, geneza și motivele care stau la baza lor.

Un aspect comun prezent în cea mai mare parte a cercetărilor asupra poreclelor și supranumelor este cel oferit de caracterul afectiv și expresiv al celor dintâi în raport cu necesitatea de identificare pe care o presupun supranumele. În acest sens, Ștefan Pașca (1936:44) necesară utilizarea termenului de supranume, care este „dictată de împrejurarea că acesta are o funcție exclusiv antroponimică, pe când porecla indică o funcțiune semantică”, trăsătura ei distinctă fiind expresivitatea și afectivitatea. Suntem în asentimentul acestor cercetători și considerăm că supranumele pierde motivarea care a determinat apariția poreclei de la care provine, făcând astfel posibilă preluarea numelui respectiv și de către alți membri ai familiei celui denumit, fără ca aceștia să prezinte trăsătura în cauză. Considerăm că acesta este și un argument care apropie supranumele de sistemul oficial de denominație personală și, mai exact, de numele de familie și de capacitatea acestuia de identificare. De asemenea, se apropie de numele de familie și din perspectivă semantică dat fiind faptul că, treptat, își pierde transparența și devine tot mai mult o etichetă asemenea expresiilor antroponimice din sistemul oficial. „Porecla, devenită supranume, pierde foarte adesea noțiunea primitivă pejorativă. Supranumele se alipește atunci la numele acelei persoane și ori se stinge o dată cu încetarea ei din viață, ori îi supraviețuiește, trecând asupra urmașilor săi, ca nume de familie” (Candrea 2001:113).

Suntem de părere că trebuie trasată o linie clară între cele două categorii. Porecla apare din dorința de satirizare dar, de multe ori, și din necesitatea de identificare. Supranumele provine dintr-un calificativ sau dintr-o poreclă dar nu mai prezintă caracterul afectiv sau satiric ale acestora deoarece motivarea sa a dispărut în momentul în care, datorită eredității, a fost transmis urmașilor desemnatului inițial, urmași pe care supranumele nu îi indentifică cu ajutorul conținutului său semantic. Supranumele constituie, prin urmare, doar un element de identificare, individualizare care devine astfel, din punct de vedere funcțional, mai apropiat de numele de familie decât de porecla de la care s-a format. Ștefan Pașca (1936:44) afirmă în acest sens: „Porecla se dă ca o batjocură unui individ, incidental, supranumele, născut din porecle și calificative sunt legate indisolubil de numele indivizilor, devenind chiar ereditare”.

Capitolul III, *Numele ca mască*, prezintă raportul pseudonim / mască, punctul de plecare pe care l-am extins, ulterior, la raportul nume (în general) / mască. Masca a exercitat o fascinație continuă de-a lungul secolelor pentru că, în spatele ei, ne putem detașa de realitatea de zi cu zi, putem fi lipsiți de inhibiții,

putem să ne asumăm orice rol ne dorim. Astfel, un alt element pe care cele două concepte îl împărtășesc îl regăsim în ceea ce privește folosirea lor. „Masca nu se pune indiferent de loc, ea servește doar în anumite circumstanțe, în anumite locuri, care pot fi desemnate ca fiind carnavalul, balul sau teatrul” (Laugaa 1986:103). La fel și pseudonimul: alegerea sa presupune anumite motivații, este impusă de situație și poate fi folosit într-un cadru specific (în literatură, artă, politică etc. și mai puțin ca element recunoscut și admis al sistemului oficial de denotație personală).

În vasta sa expunere cu privire la legătura care unește cele două concepte (înrudite, de altfel, la nivel metaforic), cercetătorul francez se oprește și asupra relației dintre mască și chip, raport care repetă, de altfel, dualitatea adevărat / fals sau bine / rău, absență / prezență. În acest sens, Laugaa (1986:100) consideră că se poate vorbi despre un paradox al măștii datorită dublei funcții pe care aceasta și-o asumă: „nu reprezintă obiectul deja absent; face absent obiectul pentru a-l reprezenta; sau puterea sa de reprezentare ține de simultaneitatea celor două operații = a acoperi, a redescoperi ceva din ceea ce se acoperă”. Așadar, masca este un instrument, la fel ca și pseudonimul, cu o finalitate bine determinată: acest joc al prezenței / absenței, al aparenței, al deghizării dar și al descoperirii, toate elemente menite să sporească fascinația și farmecul față de ceea ce se ascunde în spatele lor.

Am prezentat vasta problematică a identității în strânsă legătură cu alegerea pseudonimelor, de asemenea, motivele și modalitățile generale de formare a acestora. Nu în ultimul rând, am făcut o trecere în revistă a numelor deghizate, de la numele de artă la pseudonimele literare și la numele de atelier. Ultima parte a subcapitolului este dedicată unei categorii puțin prezente în literatura de specialitate, pseudonimele existente în cadrul religios. Urmărind același criteriu comparativ care ne-a ghidat de-a lungul studiului nostru, am ilustrat motivele și ritualul alegerii numelor papilor, respectiv al călugărilor și maicilor din mediul religios românesc.

Traducerea numelor proprii ridică o dublă problematică: aceea a contextului real, a existenței cotidiene care poate duce la confruntarea cu situația traducerii numelui propriu, cu sau fără voia purtătorului; pe de altă parte putem vorbi despre traducerea numelor proprii din operele literare, un teritoriu mult mai vast și mai bogat în conținuturi. Ne-am oprit mai întâi asupra primului aspect care vizează viața reală. Necesitatea traducerii numelor proprii s-a arătat în trecut și va fi tot mai prezentă odată cu deschiderea frontierelor, libera circulație a persoanelor de diferite naționalități precum și facilitarea procesului de stabilire a acestora în alte țări decât cele de proveniență.

În continuare am abordat problematica traducerii numelor proprii din operele literare. Am arătat cum alegerea, motivată și intenționată de către autori, a numelor proprii din operele literare, caracterul motivat și chiar transparent al antroponimelor, pot fi alterate în procesul traducerii. Așadar,

intenția autorului de a transmite un anumit mesaj, prin alegerea unui anumit nume poate eșua parțial sau integral.

Dacă prima parte a acestui subcapitol trasează cadrul teoretic al traducerii numelor proprii, cea de-a doua parte este una practică. Studiul nostru urmărește, comparativ, galeria onomastică prezentă în două opere literare, apropiate ca factură, dar din două literaturi diferite, și, ulterior, reliefează diferitele strategii de traducere care au fost adoptate pentru a traduce aceste opere în limba țintă.

În prima parte ste vorba despre două narațiuni reprezentative pentru literatura pentru copii – *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă și *Pinocchio* de Carlo Collodi - , iar în cea de-a doua parte analiza noastră are în vedere două romane – *Moromeții* de Marin Preda și *I Malavoglia* de Giovanni Verga. Am subliniat următoarele: rolul pe care onomastica literară îl joacă în arhitectura unei opere literare și, în special, cum traducerea numelor personajelor poate afecta pozitiv sau negativ receptarea respectivei opere; dacă sensul (în cazul numelor transparente sau motivate), conotația, culoare locală sunt transmise prin traducere sau dacă anumite nuanțe se pierd.

Studiul nostru are în vedere expunerea ansamblului onomastic al fiecărei opere analizate, evidențierea caracteristicilor acestuia și reproducerea lor în limba țintă. Am avut în vedere analiza diferitelor traduceri și ediții ale aceleiași opere pentru a putea releva eventualele diferențe care ar putea apărea, precum și motivațiile care au stat la baza acestor alegeri. În cazul operei lui Creangă am analizat traduceri în limbile italiană și engleză datorită faptului că *Amintirile* au cunoscut doar o singură variantă de traducere în fiecare dintre respectivele limbi. În cazul operei lui Collodi, care a cunoscut numeroase traduceri, am analizat 15 dintre acestea, incluzând și cele în engleză și franceză, subliniind totodată influența și importanța factorului cultural.

Amintirile prezintă o puternică ancorare în realitatea românească fapt care impune analiza și structurarea inventarului onomastic prezent. Caracterul puternic popular și specificul național sunt transmise de autor, bineînțeles, și prin nume. Deși obiectivul nostru este reprezentat de numele motivate și, într-o anumită măsură, transparente (porecle, supranume, nume-portret), nu ne putem opri doar la acestea, deoarece autorul se folosește de un larg spectru onomastic reprezentativ pentru întregul sistem onomastic românesc. Prin urmare, chiar dacă, în principiu, doar poreclele, respectiv numele-portret, ar trebui să facă obiectul prezentului studiu, deoarece doar acestea ar putea fi traduse, a fost interesant de urmărit cum traducătorii au reușit, cu mai mult sau mai puțin succes, să redea, prin traducere, și celelalte aspecte și nuanțe (v. redarea filiației etc.) care caracterizează sistemul nostru onomastic.

Așadar, toate numele lui Creangă transmit ceva. Poreclele și supranumele sunt motivate, își găsesc în persoana desemnatului o justificare, o explicație. Dar foarte sugestive, cel puțin pentru nativi, sunt și celelalte antroponime prezente în narațiune: numele de familie (fiind vorba de perioada imediat următoare implementării sistemului onomastic oficial. Prin urmare, chiar și la nivelul

numelor de familie, încă regăsim sau, cel puțin, întrezărim, sensul inițial al apelativelor de la care provin – v. *Bordeianu* – „n. top. *Bordei*” (Jordan 1983:57) etc.). De asemenea, un caz foarte interesant este chiar cel al autorului, numit de către consăteni *Nic-a lui Ștefan a Petrei* dar, în cadru instituționalizat, este numit *Ion Ștefănescu* după prenumele tatălui. Am ilustrat acest procedeu, ca etapă inițială a procesului de oficializare a numelui de familie, în subcapitolul cu același titlu. În aceeași situație este și *Zaharia lui Gâtlan* numit, la școală, *Zaharia Simionescu*. Suntem la începuturile oficializării numelor de familie românești și acest aspect ridică numeroase probleme în traducere.

Am evidențiat, de asemenea, inventarul onomastic prezent în scrierea lui Creangă, punctând mereu variantele de traducere pentru care au optat traducătorii, precum și diferențele care au apărut astfel. Am observat faptul că traducerea în limba italiană s-a concentrat într-o mai mare măsură pe transmiterea mesajului, a dat mult mai multă importanță cititorului decât păstrării nealterate a textului.

Am întreprins același demers și în cazul operei lui Collodi, evidențiind, de această dată, traducerile în limbile română, engleză și franceză. Am observat preferința traducătorilor literaturii pentru copii pentru *naturalizarea, autohtonizarea* numelor, mai exact, pentru găsirea unui echivalent stilistic în limba țintă. În opinia noastră, aceasta este cea mai eficientă strategie în special în ceea ce privește literatura pentru copii. Asemenea strategie se concentrează pe cititor și acest aspect este de majoră importanță pentru că cititorii pe care îi avem în vedere trebuie să se confrunte cu un text cât mai simplu și transparent. Spre deosebire de un cititor adult, copiii nu pot citi printre rânduri. Nu ne putem baza pe bagajul lor de cunoștințe care i-ar putea ajuta să umple spațiile goale.

În cazul multor porecle, așa cum am arătat și în privința celor două opere studiate, o foarte bună strategie este chiar *traducerea propriu-zisă* dacă astfel va rezulta, în limba țintă, un nume care se integrează cu ușurință în limba și cultura respectivă. Ca ultimă strategie care vizează cititorul și pe care am putut-o identifica în textele studiate, amintim *explicarea prin note de subsol*. Nu este, cu siguranță cea mai estetică și cea mai eficientă în obținerea fluenței și curgerii armonioase a textului, dar considerăm că este mult mai eficientă decât ignorarea semnificatului numelui respectiv și privirea cititorului de o importantă cheie de lectură a textului.

Am identificat alte două strategii, pe care le considerăm concentrate, în special în ceea ce privește păstrarea fidelității în raport cu textul original, în defavoarea cititorului. Este vorba de *păstrarea formei originale / împrumut* și am arătat deja deficiențele acestei strategii. La fel de puțin transparentă este și *transcrierea fonetică*.

În demersul nostru de a prezenta rolul extrem de important pe care numele personajelor îl joacă în ansamblul unei opere literare și, în consecință, traducerea numelor cu o semnificație intențională, justificată, chiar dacă mai mult sau mai puțin evidentă, am considerat necesar să ilustrăm procesul de traducere și

rezultatele sale și în ceea ce privește o operă mult mai complexă, în speță un roman. Pentru a continua studiul comparativ inițiat în subcapitolul precedent, am ales, și de această dată, un roman reprezentativ pentru literatura română – *Moromeții* de Marin Preda, respectiv *I Malavoglia* de Giovanni Verga pentru literatura italiană. În primul caz am analizat traducerile în limbile italiană și franceză dat fiind că, din păcate, romanul nu s-a bucurat decât de o singură traducere în fiecare dintre limbile amintite. În ceea ce privește romanul lui Verga, am raportat textul original la două ediții diferite, aparținând a doi traducători diferiți.

O observație generală care trebuie făcută în ceea ce privește traducerile de care s-a bucurat romanul lui Marin Preda este că traducătorii, atât în limba italiană cât și în franceză, au avut opțiuni diferite cu privire la alegerea redării sistemului fonetic românesc. Prin urmare, în primul caz am observat o ușoară oscilație între antroponime scrise conform sistemului fonetic românesc și apariția aceluiași antroponim, câteva pagini mai târziu, într-o formă adaptată sistemului fonetic italian. Această lipsă de consecvență nu i se poate reproșa traducerii în limba franceză, însă trebuie remarcat faptul că traducătorul, în acest caz, a trecut cu vederea capacitatea cititorului de a-și însuși aceste nume.

În rândurile care urmează, ne vom opri asupra unor categorii antroponimice reprezentative pentru studiul nostru: poreclele și supranumele deoarece, așa cum am arătat și în cazul *Amintirilor*, sensul lor încă persistă și este de mare importanță pentru cititor, respectiv numele masculine și modurile de desemnare a personajelor feminine întrucât sunt elemente ale sistemului onomastic popular și reprezintă frânturi, materializări ale unei comunități și ale unei epoci. Obiectul cercetării noastre e reprezentat de modul și strategiile prin care categoriile antroponimice mai sus menționate sunt reproduse în limba țintă. Am semnalat, de asemenea, mijloacele de desemnare a bărbaților și a femeilor, precum și diminutivele antroponimice și traducerea lor. În paralel, am efectuat același tip de analiză cu privire la romanul lui Verga.

În urma analizei noastre, putem concluziona faptul că romanul *Moromeții* s-a bucurat de două traduceri focalizate, cea în limba italiană preponderent asupra cititorului, cea în limba franceză în special pe fidelitatea față de original. Așa cum am arătat mai sus, deseori traducerea în limba franceză nu permite cititorului să surprindă anumite nuanțe care, prin păstrarea respectivelor antroponime în forma originală, vor fi private de sens. Traducerea italiană s-a folosit mult mai mult de strategia de adaptare, de posibilitatea de a oferi un echivalent stilistic care să fie mai ușor asimilat de către cititor și să ofere o fluentă sporită lecturii.

Poate și mai sugestive și relevante sunt poreclele și supranumele în romanul lui Verga dat fiind că autorul revine deseori cu replici sau adăugiri care au rolul de a le susține, dar și de a le ilustra originea și motivarea. Așadar, cititorul nu pierde doar o dată – atunci când este la prima ocurență a respectivei porecle – , ci pierde ori de câte ori autorul revine asupra ei cu noi informații,

jocuri de cuvinte, ironii. În opinia noastră, traducerea făcută de Nina Façon și Dumitru Panaitescu este mult mai îndreptată spre cititor, spre deosebire de cea a lui Constantin Apostol care trece cu vederea numeroase detalii de care cititorul s-ar putea folosi în vederea unei mai bune receptări a textului.

Studiul nostru a prezentat două procedee onomastice, apropiate din punctul de vedere al esenței și al motivației lor, trecute cu vederea de literatura de specialitate. Punctul comun al schimbărilor de nume și al conceptului de nume ca mască se regăsește la nivelul intenționalității pe care cele două o presupun. Ambele procedee își găsesc originile în intenția, dorința individului de a-și schimba sau ascunde, din diferite motive, numele real. Însă nu întotdeauna avem de-a face cu intenția personală a individului desemnat printr-un anumit nume. Deseori, fie că ne referim la schimbările de nume în sistemul antroponimic popular, la impunerea unui pseudonim sau chiar la traducerea unui antroponim literar, alegerea noului nume care să-l identifice nu aparține persoanei desemnate, ci cadrului exterior, semenilor cu care intră în contact. Indiferent de contextul unei astfel de alegeri sau impuneri a unui nou nume, considerăm că problematica schimbărilor de nume trebuie analizată alături de cea a numelui ca mască.

Ceea ce am demonstrat în urma studiului nostru este faptul că numele este o mască, chiar și la nivelul elementelor sistemului oficial – prenumele, respectiv numele de familie – deoarece, în momentul genezei sale, există o puternică motivare. Chiar dacă, de-a lungul timpului, numele a devenit o etichetă, încă mai există persoane care aleg un nume pentru motivația sa originală (a se vedea numele augurale etc.) și nu din criterii pur eufonice.

Un caz special, din punct de vedere al motivării numelui, precum și al măștii pe care o prezintă, este cel al elementelor sistemului popular, poreclele și supranumele. Acestea sunt, de asemenea, schimbări neintenționate de nume, atribuite individului de către colectivitate.

O mască a numelui este și cea pe care i-o conferă retorica. Am arătat cum numele care apar în proverbe și zicători sunt puternic motivate și joacă un rol foarte important în transmiterea și păstrarea lor în mentalul colectiv.

Pseudonimul este masca numelui prin excelență. Precum afirma cercetătorul francez Maurice Laugaa, pseudonimul este o verbalizare, o personificare, la nivelul limbii, a măștii. Un aspect asupra căruia literatura de specialitate, atât cea italiană cât și cea românească, nu s-a oprit este cel reprezentat de pseudonimele existente în cadrul religios. Am arătat în acest sens modalitățile de alegere a unui nou nume de către un papă nou ales, precum și motivele care susțin această alegere. Comparativ, am ilustrat procedeul de schimbare de nume în cadrul religios românesc și am subliniat faptul că, deși ambele religii impun *un al doilea botez* în momentul intrării unei persoane în monahie, noul papă este liber să-și aleagă singur numele sub care va conduce

biserica, în timp ce biserica ortodoxă prevede impunerea noului nume de către superiori.

Nu în ultimul rând, ne-am oprit asupra a ceea ce se ascunde în spatele numelor traduse, în special al antroponimelor din operele literare. Traducerea acestor nume este o piatră de încercare pentru traducătorul care trebuie să găsească un corespondent cât mai adecvat în limba țintă, un nume care să transmită, pe de o parte, mesajul autorului și care, pe de altă parte, să se integreze perfect în cultura țintă pentru a putea fi interpretat corect de către cititor.

Am îmbinat în studiul nostru teoria și practica atât pentru a avea argumentele și suportul necesar care să sprijine afirmațiile noastre, cât și pentru a marca o contribuție în onomastica românească lipsită, de multe ori, de analize practice. Întregul nostru demers a fost unul comparativ care a vizat două limbi, respectiv două culturi înrudite, cea română și cea italiană. Am demonstrat, prin acest studiu comparativ, ce reprezintă o inovație în literatura de specialitate, cum cele două sisteme onomastice prezintă numeroase asemănări.